

भारत का राजपत्र

The Gazette of India

भारताचे राजपत्र

असाधारण
EXTRAORDINARY

असाधारण

भाग 12 अनुभाग 1
Part XII Section 1
भाग बारा अनुभाग 1

प्राधिकार से प्रकाशित
PUBLISHED BY AUTHORITY
प्राधिकाराद्वारे प्रकाशित

सं. १]	नई दिल्ली, अप्रैल २१-२७, २०१६/१-७ वैशाख (शक) १९३८	[खंड १७
No. 1]	NEW DELHI, APRIL 21-27, 2016/1-7 VAISAKHA (SAKA) 1938	[Vol. 17
अं. १]	नवी दिल्ली, एप्रिल २१-२७, २०१६/१-७ वैशाख (शक) १९३८	[खंड १७

स्वतंत्र संकलन म्हणून फाईल करण्यासाठी या भागाला वैगळे पृष्ठ क्रमांक दिले आहेत.

विधि और न्याय मंत्रालय

(विधायी विभाग)

नई दिल्ली, अप्रैल २१-२७, २०१६/१-७ वैशाख (शक) १९३८

(1) दि सायन्स अॅन्ड इंजिनिअरिंग रिसर्च बोर्ड, २००८, (2) दि राईट ऑफ चिल्ड्रन टू फ्री ऑन्ड कमलसरी पञ्चुकेशन एक्ट, २००९, (3) दि ईडिक्षन फॉरेस्ट एक्ट, १९२७, (4) दि कॉरिज वाय रोड एक्ट, २००७ के मराठी अनुवाद राष्ट्रपती के प्राधिकार से प्रकाशित किये जाते हैं और ये प्राधिकृत पाठ (केंद्रीय विधि) अधिनियम, १९७३ (१९७३ का ५०) की धारा २ के खंड (क) के अधीन उनके मराठी प्राधिकृत पाठ समझे जायेंगे।

MINISTRY OF LAW AND JUSTICE

(LEGISLATIVE DEPARTMENT)

New Delhi, APRIL 21-27, 2016/1-7 VAISAKHA (SAKA) 1938

The Translation in Marathi of (1) The Science and Engineering Research Board Act, 2008, (2) The Right of Children to Free and Compulsory Education Act, 2009, (3) The Indian Forest Act, 1927, (4) The Carriage by Road Act, 2007 are hereby published under

the authority of the President and shall be deemed to be the authoritative texts thereof in Marathi under clause (a) of Section 2 of the Authoritative Texts (Central Laws) Act, 1973 (50 of 1973).

विधि और न्याय मंत्रालय

(विधावी विभाग)

मंवी दिल्ली, एप्रिल २५-२७, २०१६/१-७ वैशाख (शक) १९३८

पुढील अधिनियमांचे म्हणजे (१) दि सावन्स ऑन्ड इनिअरिंग रिसर्च बोर्ड अॅक्ट, २००८, (२) दि राईट ऑफ घिल्डेन द प्रो ऑन्ड कम्प्लिसरी एज्युकेशन अॅक्ट, २००९, (३) दि इंडियन फोर्मस्ट अॅक्ट, १९२७, (४) दि कॉरिज वाय रोड अॅक्ट, २००७ या अधिनियमांचा मराठी अनुवाद याद्वारे, राष्ट्रपतीच्या प्राधिकाराने प्रसिद्ध करण्यात येत असून प्राधिकृत पाठ (कंद्रीय विधि) अधिनियम, १९७३ (१९७३ चा ५०) याच्या कलम २, खंड (क) अन्वये हा अनुवाद त्या अधिनियमांचे प्राधिकृत पाठ आहेत असे समजले जाईल.

निर्देशसूची

INDEX

अनुक्रमांक Serial No.	अधिनियमाचे नाव Name of the Act	पृष्ठ क्रमांक Page No. (३)
(१)	(२)	
१	विज्ञान व अभियांत्रिकी संशोधन मंडळ अधिनियम, २००८ The Science and Engineering Research Board Act, 2008	३
२	बालकांचा मोक्त व सकलीच्या शिक्षणाचा हक्क अधिनियम, २००९ The Right of Children to Free and Compulsory Education Act, 2009	१०
३	भारतीय वन अधिनियम, १९२७ The Indian Forest Act, 1927	२४
४	रस्ते वाहतूक अधिनियम, २००७ The Carriage by Road Act, 2007	४५

विज्ञान व अभियांत्रिकीमधील मूलभूत संशोधनास चालना देण्यासाठी मंडळ घटित करण्याकरिता आणि अशा संशोधनाचे काम करीत असलेल्या व्यक्तींना, शैक्षणिक संस्थांना, संशोधन व विकास प्रयोगशाळांना, औद्योगिक संस्थांना आणि इतर एजन्सींना अशा संशोधनासाठी विजीव साहाय्य देण्याकरिता आणि तत्संबंधित किंवा तदानुषंगिक बाबींसाठी सरकूद करण्याकरिता अधिनियम,

तो, भारतीय गणराज्याच्या एकोणसाठाव्या घरी, संसदेहाऱे, पूढीलप्रमाणे अधिनियमित होवो :—

प्रकरण एक

प्रारंभिक

१. (१) या अधिनियमास, विज्ञान व अभियांत्रिकी संशोधन मंडळ अधिनियम, २००८ असे म्हणावे. संक्षिप्त नाव व प्रारंभ.
- (२) तो, केंद्र सरकार, राजपत्रातील अधिसूचनेहारे नियत करोल अशा दिनांकास अमलात येईल.
२. या अधिनियमात, संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर,— व्याख्या.
- (क) “मंडळ” याचा अर्थ, कलम ३ च्या पोटकलम (१) अन्वये घटित केलेले विज्ञान व अभियांत्रिकी संशोधन मंडळ, असा आहे;
- (ख) “अध्यक्ष” याचा अर्थ, मंडळाचा अध्यक्ष, असा आहे;
- (ग) “निधी” याचा अर्थ, कलम १०च्या पोटकलम (१) अन्वये घटित केलेला विज्ञान व अभियांत्रिकी संशोधन निधी, असा आहे;
- (घ) “सदस्य” याचा अर्थ, मंडळाचा सदस्य, असा आहे आणि त्यामध्ये अध्यक्षाचा समावेश होतो;
- (ङ) “अवेक्षण समिती” याचा अर्थ, कलम ५ च्या पोटकलम (१) अन्वये घटित केलेली तज्ज्ञांची अवेक्षण समिती, असा आहे;
- (च) “विहित” याचा अर्थ, या अधिनियमाअन्वये केलेल्या नियमांहारे विहित केलेले, असा आहे;
- (छ) “सचिव” याचा अर्थ, कलम ४ च्या पोटकलम (१) अन्वये नियुक्त केलेला मंडळाचा सचिव, असा आहे.

प्रकरण दोन

विज्ञान व अभियांत्रिकी संशोधन मंडळ

३. (१) केंद्र सरकार, या अधिनियमाच्या प्रयोगनाऱ्य, राजपत्रातील अधिसूचनेहारे विज्ञान व अभियांत्रिकी संशोधन मंडळ या नावाचे एक मंडळ घटित करोल.

मंडळ घटित करणे व त्याचे विधिसंस्थापन.

(२) मंडळ, या अधिनियमाच्या तरतुदीस अधीन राहन, सर्वदा करण्याच्या अधिकारांसह उत्तराधिकारांची अखंड परंपरा व सामाईक मुद्रा असणारे वरील नावाचे एक निगम निकाय असेल आणि उक्ता नावाने, त्याला किंवा त्याच्याविरुद्ध दावा करता येईल.

(३) मंडळ पृष्ठील व्यक्तींचे मिळून बनलेले असेल, ते असे :—

(क) विज्ञान व तंत्रज्ञान विभागातील भारत सरकारचा सचिव, पर्दीसळू-अध्यक्ष;

(ख) सदस्य-सचिव, नियोजन विभाग, पर्दीसळू-सदस्य;

(ग) जैव-तंत्रज्ञान विभागातील भारत सरकारचा सचिव, पर्दीसळू-सदस्य;

(घ) वैज्ञानिक व औद्योगिक संशोधन विभागातील भारत सरकारचा सचिव, पर्दीसळू-सदस्य;

(ङ) भौविज्ञान मंत्रालयातील भारत भरवारचा सचिव, पर्दीसळू-सदस्य;

(च) वित्त मंत्रालयाच्या व्यव विभागातील भारत सरकारचा सचिव किंवा त्याची नामनिर्देशिती, पदसिद्ध-सदस्य :

(छ) आरोग्य संशोधन विभागातील भारत सरकारचा सचिव, पदसिद्ध-सदस्य ;

(ज) शैक्षणिक संस्थांतील विविध ज्ञान शाखांमधील वैज्ञानिक संशोधनातील अनुभव असणाऱ्या व्यक्तीमधून केंद्र सरकारने नियुक्त करावाचे तीनपेक्षा अधिक नसतील इतके सदस्य ;

(झ) शासकीय संशोधन प्रयोगशाळांमधील विविध ज्ञान शाखांमधील वैज्ञानिक संशोधनातील अनुभव असणाऱ्या व्यक्तीमधून केंद्र सरकारने नियुक्त करावाचे तीनपेक्षा अधिक नसतील इतके सदस्य ;

(अ) उद्योग, विज्ञान व तंत्रज्ञान यांचील आंतरराष्ट्रीय प्रकल्प, सामाजिक-आर्थिक क्षेत्रे आणि इतर शासकीय संशोधन प्रयोगशाळा यांमधील विविध ज्ञान शाखांमधील वैज्ञानिक संशोधनातील अनुभव असणाऱ्या व्यक्तीमधून केंद्र सरकारने नियुक्त करावाचे चारपेक्षा अधिक नसतील इतके सदस्य ;

(४) मंडळाचे मुख्यालय, दिल्ली येथे किंवा राष्ट्रीय राजधानी क्षेत्रामध्ये असेल.

(५) पोटकलम (३) च्या खंड (ज) ते (ज) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या सदस्यांची अहंता व अनुभव, पदावधी व भत्ते, विहित करण्यात येतील त्याप्रमाणे असतील.

(६) आयश, मंडळाच्या वेठकीचे अध्यक्षस्थान स्वीकारण्याबरोबरच विहित करण्यात येतील किंवा मंडळाद्वारे त्याच्याकडे सोपविण्यात येतील अशा अधिकारांचा वापर करील व अशी कंतव्ये पार पाढौल.

(७) मंडळाची कोणतीही कृती किंवा कांवबाही ही, केवळ पुढील कारणावरून विधिअंगठ्या ठरणार नाही :—

(क) मंडळामध्ये कोणतेही पद रिक्त असणे किंवा मंडळाच्या रचनेमध्ये कोणताही दोष असणे ;

(ख) मंडळाचा सदस्य म्हणून कांव करणाऱ्या व्यक्तीच्या नियुक्तीमध्ये कोणताही दोष असणे ;

(ग) प्रकरणाच्या गुणवत्तेस बाधक न ठरणारी मंडळाच्या कांवपद्धतीतील कोणतीही अनियमितता.

मंडळाचे सचिव व ४. (१) मंडळ, केंद्र सरकारी विचारविनियम करून, मंडळाचा सचिव म्हणून, भारत सरकारच्या अपर इतर अधिकारी व सचिवाच्या दजांपेक्षा कमी दजां नसलेल्या एखाद्या प्रभूत्वसंपन्न वैज्ञानिकाची नियुक्ती करील.

कर्मचारी.

(२) मंडळ, या अधिनियमानन्ये त्याची कामे कांवकमपणे पार पाडण्यासाठी त्याला आवश्यक वाटतील अशा अन्य अधिकारांची व कर्मचाऱ्यांची नियुक्ती करील.

(३) मंडळाच्या सचिवांचे आणि इतर अधिकारी व कर्मचारी चांगे वेतन व भत्ते यांसह त्याची अहंता व अनुभव, संवेद्या अटी व शर्ती हा मंडळाने केलेल्या विनियमांमध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येतील त्याप्रमाणे असतील.

(४) मंडळास, मंडळाने वेतेलेल्या विनियमांमध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा अटी व शर्तीवर आणि पारिश्रमिकांवर सल्लागार, अभ्यागत वैज्ञानिक म्हणून भारतातील किंवा भारताबाहेरील अशा दोन्ही ठिकाणातील कर्मचाऱ्यांच्या सेवा घेता येतील आणि ते देशामधील त्याची कामे सुरक्षितपणे करतील.

तज्जांची अवेक्षण ५. (१) यावाबत केलेल्या नियमांस अधीन राहन, मंडळ, मंडळाता सल्ला देण्यासाठी व साहाय्य करण्यासाठी समिती. तज्जा व्यक्ती, प्रभूत्वसंपन्न वैज्ञानिक व शिक्षणातज्जा यांची मिळून बनणारी एक तज्जांची अवेक्षण समिती घटित करील.

(२) अवेक्षण समिती पुढील व्यक्तींची मिळून बनलेली असेल :—

(एक) प्रभूत्वसंपन्न व आंतरराष्ट्रीय खातातीचा वैज्ञानिक-अध्यक्ष ;

(दोन) विज्ञान व तंत्रज्ञान विभागातील भारत सरकारचा सचिव-पदसिद्ध-उपाध्यक्ष ;

(तीन) भारतीय राष्ट्रीय विज्ञान अकादमी, भारतीय विज्ञान अकादमी व भारतीय राष्ट्रीय अभियांत्रिको अकादमी यांचे अध्यक्ष-पदसिद्ध-सदस्य ;

(चार) विज्ञान व तंत्रज्ञानाच्या विविध क्षेत्रातील प्रणालीत तज्जांमधून केंद्र सरकारने नियुक्त करावाचे तीनपेक्षा अधिक नसतील इतके सदस्य; आणि

(पाच) मंडळाचा सचिव-पदसिद्ध-सदस्य.

६. (१) मंडळ याचावत केलेल्या निवारणात अधीन राहून, या अधिनियमाअन्वये त्याची कतंव्य व कामे मंडळाच्या समित्या कार्यक्षमतेने पार पाडुण्यासाठी आवश्यक असतील अशा समित्या निवृत्त करू शकत.

(२) मंडळाला, त्याला योग्य वाटेल त्याप्रमाणे व त्या संख्यतील, ज्या व्यक्ती, मंडळाच्या सदस्य नाहीत अशा व्यक्तीना पोटकलम (१) अन्वय नियुक्त केलेल्या कोणत्याही समितीचा सदस्य महणून स्वीकृत करून घेण्याचा अधिकार मंडळाला असेल, आणि अशा प्रकारे स्वीकृत करून घेतलेल्या व्यक्तीना समितीच्या बैठकीना उपस्थित राहण्याचा व समितीच्या कामकाजामध्ये भाग घेण्याचा हक्क असेल.

७. (१) मंडळ, विशान व अभियांत्रिकीच्या उदयोन्मुख क्षेत्रामधील मूलभूत संशोधनाचे नियोजन, मंडळाचे आधिकार व प्रचालन करणे व त्वास निधी पुरविणे यांकरिता प्रमुख वहू-विद्याशाखीय संशोधन निधी पुरविणारी एजन्सी कामे, मुहूर्णन कायद करील.

(३) इतर गोष्टीवरोबरच मंडळांचे अधिकार व कामे यांमध्ये पृदील गोष्टीचा समावेश असेल :—

(एक) उदयोम्बुद्ध क्षेत्रांमध्ये आंतरराष्ट्रीयदृष्ट्वा स्पर्धाक्षम संशोधनाचं नियोजन, प्रचालन व निधीपुरवठा यांसाठी प्रमाणव थळ-विद्याशार्हीय संशोधन एजन्सी म्हणन संवेद करणे;

(दोन) अवेक्षण समितीने केलेल्या शिफारशी च सचना यांवर विचार करणे व निर्णय घेणे;

(तीन) मुख्य आंतर-ज्ञान संशोधन क्षेत्रे आणि व्यवती, गट किंवा संस्था निश्चय करणे आणि संशोधन करण्यासाठी त्यांना निधी प्रवर्णे :

(चार) संशोधनास चालना देण्यामध्ये ज्यांचा बहुगुणित परिणाम होइल अशा संस्थांचा सहभाग असणाऱ्या निश्चित केलेल्या विविध क्षेत्रांमध्ये राष्ट्रीयदृष्ट्या समन्वित कांगडकम विकसित करणे;

(पाच) वैज्ञानिक व्यासंगासाठी पायाभूत सुविधा व गोष्ठक चातावरण तयार करण्यात सहाय्य करणे;

(सहा) विज्ञान व अभियांत्रिकी यांमर्थील मूलभूत संशोधनास चालना देण्यासाठी शैक्षणिक संस्था, संशोधन व विकास प्रयोगशाळा आणि उद्योग यांच्यामध्ये सहकार्य निर्माण करणे;

(सात). आधुनिक व्यवस्थापन पद्धतींचा अंगोकार करून त्याद्वारे सौनिकेत्रण व भूल्यमापन वांसह संशोधनासाठी तत्परतेने निधी प्रविणाकरिता व्यवस्थापन यंत्रणा विकासित करणे;

(आठ) जेथे जेथे आवश्यक असतील किंवा इष्ट वाटतील तेथे तेथे आंतरराष्ट्रीय सहयोगी प्रकल्पामध्ये सहभाग घेण ; आणि

(नक) विद्यमान विज्ञान व अभियांत्रिकी संशोधन परिषद योजनेभत्तमत केंद्र सरकारने हाती घेतलेले किंवा केंद्र सरकारद्वारे निधी पुरविलेले मूलभूत संशोधन प्रकल्प व कार्यक्रम हाती घेणे आणि ते चालविणे.

(३) मंडल, व्यवस्थाना, शैक्षणिक संस्थाना, सशोधन व विकास प्रयोगशाळाना, उद्योगांग व इतर संघटनाना अनुदान व कर्ज या स्वरूपात, कलम (२) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या प्रयोजनांकरिता वित्तीय साहाय्य पुरवू शकेत.

प्रकारण तीन

वित्तीय साहाच्य मंजूर करण्यासाठी अंज करणे

६. (१) कलम ७ च्या पाटकलम (१) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेल्या ग्रयोजनासाठी वित्तीय साहाय्य उपलब्ध वित्तीय साहाय्य करण्यासाठी, विहित करण्यात येईल अशा नम्बद्यात मंडळाकडे अर्ज करण्यात येईल. उपलब्ध करण्यासाठी

(२) मंडळ, अजांची तपासणी केल्यानंतर असणि त्याला आवश्यक वाटेल अशी चौकशी केल्यानंतर किंवा ग्रन्थीकरण मागविल्यानंतर, लंबडी आदेशाद्वारे, एकत्र विर्तीव साहाय्य मंजर करोल किंवा ते नाकारील.

प्रकारण चार

विज्ञव्यवस्था, लेखनं व लेखापरीक्षा

९. केंद्र सरकार, यावाचल कायद्धार्दार संसदने यांच विनियोजन केल्यानंतर, त्या सरकारला भावशऱ्यक केंद्र सरकारद्वारा अनुदाने व कर्जे.

विज्ञान व १०. (१) विज्ञान व अभियांत्रिकी संशोधन निधी या नावाने ओळखला जाणारा एक निधी स्थापन करण्यात अभियांत्रिकी येईल आणि या निधीत पुढील रकमा जमा करण्यात येतील :— संशोधन निधी.

- (क) कलम ९ अन्वये केंद्र सरकारने मंडळाला दिलेली कोणतीही अनुदाने व कर्जे ;
- (ख) इतर कोणत्याही भागाने मिळालेल्या देण्यांसह मंडळाला मिळालेल्या कोणत्याही रकमा ;
- (ग) निधीतून दिलेल्या रकमांची केलेली वसुली ; आणि
- (घ) निधीतील रकमेच्या गुंतवणुकीमधून मिळणारे कोणतेहो उत्पन्न.

(२) पुढील खंड भागविष्णवासाठी निधीचा विनियोग करता येईल :—

- (क) या अधिनियमाद्वारे प्राधिकृत केलेल्या उद्दिश्टावरील व प्रयोजनावरील खंड ;
- (ख) मंडळाचे सदस्य, अधिकारी व इतर कर्मचारी यांचे वेतन, भत्ते व इतर खंड ;
- (ग) संप्रंतकांचे व अभ्यागत वैज्ञानिकांचे पारिश्रमिक ; आणि
- (घ) या अधिनियमाभन्वये मंडळाची कामे पार पाडताना, मंडळाने केलेला खंड.

अर्थसंकल्प. ११. मंडळ, मंडळाच्या अंदाजित जमा रकमा व खंडे दर्शविणारा, पूढील वित्तीय वर्षांचा त्याचा अर्थसंकल्प, विहित करण्यात येईल अशा नमून्यात आणि प्रत्येक वित्तीय वर्षांमध्ये विहित करण्यात येईल अशा वेळी, तयार करील आणि तांने केंद्र सरकारकडे पाठवाल.

वार्षिक अहवाल. १२. मंडळ, मागील वित्तीय वर्षांमधील त्याच्या कामकाजाचा संपूर्ण लेखा देणारा त्याचा वार्षिक अहवाल, विहित करण्यात येईल अशा नमून्यात आणि प्रत्येक वित्तीय वर्षात विहित करण्यात येईल अशा वेळेत तयार करील आणि त्याची एक ग्रन्त केंद्र सरकारला सादर करील.

लेख्ये व लेखापरीक्षा. १३. (१) मंडळ, भारताचे नियंत्रक व महालेखापालन यांच्याशी विचारविनिमय करून, केंद्र सरकारद्वारे विहित करण्यात येईल अशा नमून्यात आणि प्रत्येक वित्तीय वर्षात विहित करण्यात येईल अशा वेळेत तयार करील आणि त्याची एक ग्रन्त केंद्र सरकारला सादर करील.

(२) भारताचे नियंत्रक व महालेखापालास किंवा या अधिनियमाभन्वये मंडळाच्या लेख्यांची लेखापरीक्षा करण्यात लेख्यांवधात त्याने नियुक्त केलेल्या अन्य कोणत्याही व्यक्तीला, शासकीय लेख्यांची लेखापरीक्षा करण्याच्या संबंधात, भारताचे नियंत्रक व महालेखापालांना जे अधिकार, विशेषाधिकार व प्राधिकार असतात, तेच अधिकार, विशेषाधिकार व प्राधिकार अशा लेखापरीक्षेच्या संबंधात असतील आणि विशेषत: मंडळाची पूस्तके, लेख्ये संबंधित प्रमाणके ये इतर दस्तऐवज व कागदपत्रे सादर करण्याची मागणी करण्याचा आणि या अधिनियमाभन्वये मंडळाच्या कोणत्याही कावालवाचे निरोक्षण करण्याचा अधिकार असेल.

(३) मंडळाच्या लेख्यांची, भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्याकडून दरवाढी लेखापरीक्षा करण्यात येईल अशी अशा लेखापरीक्षेच्या संबंधात केलेला कोणतेही खंड, मंडळाद्वारे भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांना प्रदेश असेल.

(४) मंडळ, लेखापरीक्षकाच्या अहवालासोबत लेख्यांची लेखापरीक्षा केलेली प्रत, विहित करण्यात येईल अशा दिनाकापूर्वी केंद्र सरकारला सादर करील.

वार्षिक अहवाल व १४. केंद्र सरकार, वार्षिक अहवाल व लेखापरीक्षकाचा अहवाल, ते मिळाल्यानंतर शक्य तितक्या लेखापरीक्षकाचा लेखकर, संसदेच्या प्रत्येक सभगृहापूढे ठेवील.

अहवाल संसदेसमार

ठेवणे.

प्रकरण पाच

संकीर्ण

मंडळाला सादर १५. (१) मंडळाकडून वित्तीय साहाय्य मिळणारी औद्योगिक संघटना किंवा सरस्या, विनियमाद्वारे विहित करावयाची करण्यात येईल अशा नमून्यात व अशा वेळी, मंडळाकडून विवरणपत्र सादर करील.

(२) मंडळ, या कलमाअन्वये देण्यात आलेल्या कोणत्याही घिवरणाच्या अचूकतेची पडताळणी करण्यासाठी पोटकलम (३) मध्ये निर्दिशलेल्या कोणत्याही औद्योगिक संघटनेस किंवा संसदेस भेट देण्याकरिता कोणत्याही वेळी एखाद्या अधिकान्यास प्राधिकृत करू शकेल.

१६. (१) या अधिनियमाच्या पूर्वगामी तरतुदीना बाध येऊ न देता, मंडळ, या अधिनियमाअन्वये त्याची निदेश देण्याचा केंद्र कामे व कर्तव्ये पार पाडताना, केंद्र सरकार, येळोवेळी, धोरणविषयक प्रश्नावर लेखी स्वरूपात त्याला देईल सरकारचा अशा निर्देशांनी बद्द असेल :

परंतु असे की, या पोटकलमाअन्वये कोणत्याही निदेश देण्यात येण्यापूर्वी, मंडळाला, घ्यवहार्य असेल तितपत त्याची मते मांडण्याची संघी देण्यात येईल.

(२) एखादा प्रश्न धोरणात्मक आहे किंवा नाही, याचाबद केंद्र सरकारचा निर्णय अंतिम असेल.

१७. (१) जह कोणत्याही वेळी केंद्र सरकारचे असे मत असेल की,—

मंडळ निध्यभावित
करण्याचा केंद्र
सरकारचा
अधिकार.

(क) गर्भीर आकस्मिक कारणामुळे, मंडळात्ता या अधिनियमाच्या तरतुदीद्वारे किंवा तदन्वये त्याला नेमून दिलेली कामे व कर्तव्ये पार पाडण्यात किंवा या अधिनियमाच्या तरतुदीद्वारे किंवा तदन्वये त्याला नेमून दिलेली कामे व कर्तव्ये पार पाडण्यात सातात्त्वाने कसूर केली असेल तर आणि अशा कसुरीमुळे मंडळाची आर्थिक स्थिती किंवा मंडळाचे प्रशासन विघडले तर ; किंवा

(ग) सावंजनिक हिताचे तसे करणे आवश्यक आहे अशी परिस्थिती असिताचात असेल तर, केंद्र सरकार, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, त्या अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा सहा महिन्यांपेक्षा अधिक नसेल इतक्या कालावधीसाठी मंडळ निध्यभावित करू शकेल.

(२) पोटकलम (१) अन्वये मंडळाला निध्यभावित करणारी अधिसूचना प्रसिद्ध केल्यावर,—

(क) सर्व सदस्य, निध्यभावित केल्याच्या दिनांकापासून त्यांची पदे रिक्त करातील ;

(ख) या अधिनियमाअन्वये किंवा त्याच्या तरतुदीद्वारे मंडळाने किंवा त्याच्या घतीने, जे घापरण्यात येतील असे सर्व अधिकार किंवा जे पार पाडण्यात येतील अशी सर्व कामे किंवा कर्तव्ये, पोटकलम (३) अन्वये मंडळ पुनर्घटित करण्यात येईपर्यंत, केंद्र सरकार निदेश देईल अशी व्यक्ती किंवा अशा व्यक्ती घापरतील किंवा पार पाडतील ; आणि

(ग) मंडळाच्या मालकीची किंवा त्याच्या नियंत्रणात असलेली सर्व मालमत्ता, पोटकलम (३) अन्वये मंडळ पुनर्घटित करण्यात येईपर्यंत केंद्र सरकारकडे निहित असेल.

(३) पोटकलम (१) अन्वये काढलेल्या अधिसूचनेमध्ये विनिर्दिष्ट केलेला निध्यभावाचा कालावधी समाप्त झाल्यावर, केंद्र सरकार, नव्याने नियुक्ती करून त्याद्वारे मंडळ पुनर्घटित करू शकेल आणि अशा प्रकरणी, पोटकलम (२) च्या खंड (क) अन्वय यानी त्यांची पदे रिक्त केलेली असतील अशी व्यक्ती किंवा अशा व्यक्ती, नियुक्तीसाठी अपाचे असल्याचे मालाव्यात येणार नाही :

परंतु असे की, केंद्र सरकार, निध्यभावाचा कालावधी समाप्त होण्यापूर्वी कोणत्याही वेळी, या पोटकलमाअन्वये कारवाई करू शकेल.

(४) केंद्र सरकार, पोटकलम (१) अन्वये काढलेली अधिसूचना आणि या कलमाअन्वये हाती घेण्यात आलेल्या कोणत्याही कारवाईचा पूर्ण अहवाल आणि अशी कारवाई करण्यामागची परिस्थिती, शक्य तितक्या लवकर, संसदेच्या प्रत्येक सभागृहासमोर ठेवोल.

१८. मंडळ, लेखी स्वरूपातील सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे, या अधिनियमाअन्वये (कलम २१ प्रत्यावोजन, खालील अधिकार वगळून) त्याला आवश्यक घाटतील असे त्याचे अधिकार व कामे, आदेशामध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा, कोणत्याही असल्यास, अटो व शतोम अधीन राहून, मंडळाच्या अध्यक्षास किंवा इतर कोणत्याही सदस्यास किंवा कांणल्याही अधिकाऱ्यास प्रत्यावोजित करू शकेल.

सद्भावनापूर्वक केलेल्या कारबाईस संरक्षण. १९. या अधिनियमाअन्वये किंवा त्याखाली केलेल्या नियमांअन्वये किंवा विनियमांअन्वये सद्भावनापूर्वक केलेल्या किंवा तसे करण्याचे अभिप्रेत असानेल्या कोणत्याही गांधीसाठी केंद्र सरकारविरुद्ध किंवा मंडळाविरुद्ध किंवा त्याने नियुक्त केलेल्या कोणत्याही समितीविरुद्ध किंवा मंडळाच्या किंवा अशा समितीच्या कोणत्याही सदस्याविरुद्ध किंवा शासनाच्या किंवा मंडळाच्या कोणत्याही अधिकाऱ्याविरुद्ध किंवा कर्मचाऱ्याविरुद्ध किंवा केंद्र सरकारने किंवा मंडळाने प्राधिकृत केलेल्या अन्य कोणत्याही व्यक्तीविरुद्ध कोणताही खटला किंवा इतर कायदेशीर कांवाही दाखल करण्यात येणार नाही.

केंद्र सरकारचा नियम करण्याचा अधिकार. २०. (१) केंद्र सरकार, या अधिनियमाच्या तरतुदीची अमलवाजावणी करण्यासाठी राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे नियम करू शकेल.

(२) पूर्वगामी अधिकारांच्या सर्वसाधारणतेस बाब्य येऊ न देता, अशा नियमांमध्ये, पुढीलपैकी सर्व किंवा त्यापैकी कोणत्याही बाबीसाठी तरतूद करता येईल :—

(क) कलम ३ च्या पोटकलम (५) अन्वये मंडळाच्या सदस्यांच्या अहंता व अनुभव, पदावधी व इतर भत्ते ;

(ख) कलम ३ च्या पोटकलम (६) अन्वये अध्यक्षांचे अधिकार व कर्तव्य ;

(ग) कलम ५, अन्वये अवेक्षण समिती घटित करणे ;

(घ) कलम ६ च्या पोटकलम (१) अन्वये समित्या घटित करणे ;

(ङ) कलम ८ च्या पोटकलम (१) खालील अर्जांचा नमूना ;

(च) मंडळ, कलम ११ अन्वये त्याचा अर्थसंकलन आणि कलम १२ अन्वये त्याचा वार्षिक अहवाल ज्या नमून्यात व ज्या घेलेत तयार करोल, तो नमूना व ती घेळ.

(छ) कलम १३ च्या पोटकलम (१) अन्वये वार्षिक लेखा विवरणपत्राचा नमूना आणि त्या कलमाच्या पोटकलम (४) अन्वये, ज्या दिनांकापूर्वी लेख्याच्या लेखापरीक्षेची प्रत, केंद्र सरकारला सादर करता येईल तो दिनांक ;

(ज) नियमांद्वारे, विहित करावयाची किंवा विहित करता येईल अशी किंवा ज्यावाबत तरतूद करावयाची आहे किंवा करता येईल अशी अन्य कोणतीही बाब.

मंडळाचा विनियम २१. (१) मंडळ, या अधिनियमाच्या तरतुदी अमलात आणण्यासाठी सर्वसाधारणपणे, या अधिनियमांशी व करण्याचा अधिकार, नियमाशी सुसंगत असतील असे विनियम, केंद्र सरकारच्या पूर्व मान्यतेने, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, तयार करू शकेल.

(२) विशेषकरून आणि पूर्वगामी अधिकारांच्या सर्वसाधारणतेस बाब्य येऊ न देता, अशा विनियमांमध्ये पुढीलपैकी सर्व किंवा त्यापैकी कोणत्याही बाबीसाठी तरतूद करता येईल :—

(क) कलम ४ च्या पोटकलम (२) अन्वये मंडळाचे सचिव आणि इतर अधिकारी व कर्मचारी यांची अहंता व अनुभव, घेतन व भत्ते यांसह त्यांच्या सेवेच्या अटी व शती ;

(ख) कलम १५ च्या पोटकलम (१) अन्वये मंडळाला ज्या नमून्यात व ज्या घेलेत विवरणपत्र सादर करता येतील तो नमूना व ती घेळ.

नियम व विनियम २२. या अधिनियमाअन्वये केलेला प्रत्येक नियम आणि विनियम, तो केल्यानंतर, होईल तितक्या लवकर, अकालीन वार्षीकरिता सत्रासीन असताना संसदेच्या प्रत्येक सभागृहापूर्व ठेवण्यात येईल आणि पूर्वांकन सत्राच्या किंवा क्रमवर्ती सत्रांच्या लगातनेतरचे सत्र संपाद्यापूर्वी जर, त्या नियमात किंवा विनियमात कोणतेही फेरवदल करण्यावाबत दोन्ही सभागृहांचे मतेव्य झाले असेल तर किंवा तो नियम किंवा विनियम केला जाऊ नयं यावाबत दोन्ही

सभागृहांचे मतव्य झाले असेल तर, तो नियम किंवा विनियम अशा फेरबदल केलेल्या स्वरूपातच अंमलात येईल किंवा, यथास्थिति, मुळीच अंमलात येणार नाही; तथापि, अशा कोणत्याही फेरबदलामुळे किंवा शून्योकरणामुळे, तत्पूर्वी, त्या नियमाअन्वये किंवा विनियमाअन्वये केलेल्या कोणत्याही गोष्टीच्या विधिग्राह्यतेस बाध येणार नाही.